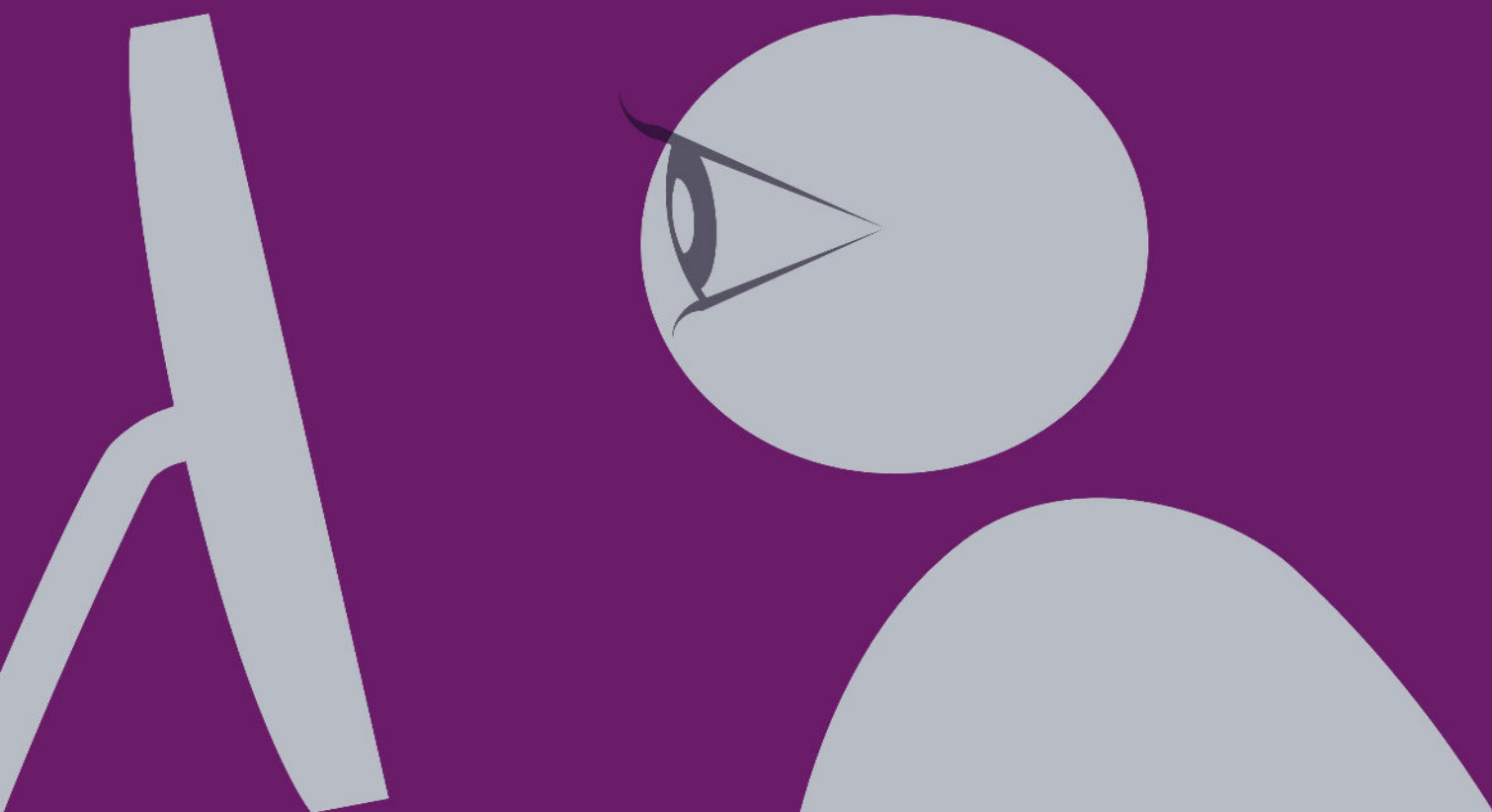

Guide for vurdering av øyestyring

Vi ønsker med denne guiden å fortelle om hva øyestyring innebærer som betjeningsmåte ved alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). Guiden har som formål å øke bevisstheten om krav til synsfunksjonen ved øyestyring.

Dette er en omarbeidet versjon av den opprinnelige lokale utgaven som var et samarbeid mellom ulike etater i Oslo med tangerende arbeidsområder innen ASK feltet.

Etter forespørsler fra flere deler av landet har vi omarbeidet guiden til å ha gyldighet i alle fylker. Utgangspunktet for arbeidet var et behov for tettere samarbeid og dialog i møte med mange av de samme brukerne, for å komme fram til en god praksis rundt utredning og tildeling av høyteknologiske kommunikasjons hjelpemidler med øyestyrt betjening. Vi ser det som viktig at det gjøres et godt forarbeid, slik at de som kan nyttiggjøre seg slikt utstyr, får det.

Guiden kan brukes av PP rådgivere, psykologer, spesialpedagoger, logopeder og andre i møte med personer man tenker seg kan ha nytte av øyestyrt betjening. Det kan danne et viktig grunnlag for videre beslutninger. Bakerst i guiden beskrives kort hvilke tjenester de aktuelle etatene kan bidra med. Praksis hos de aktuelle etatene varierer fra fylke til fylke. Ta tontakt med aktuelle instanser i ditt fylke.

Utarbeidet av:

Trine Lilleby og Edel Jahr (NAV Hjelpemiddelsentral i Oslo)

Kari Opsal og Svein Lillestølen (Statped)

Kristine Stadskleiv og Petra Aden (OUS, Seksjon for nevrohabilitering)

Guiden kan være et nyttig sted å starte dersom man lurer på om øyestyring er aktuelt. Målet er å skape bevissthet om hvilke forutsetninger som bør ligge til grunn før øyestyring velges som betjeningsmåte.

Hva er øyestyring?

Øyestyring betyr i denne sammenheng betjening av et kommunikasjonshjelpemiddel med bruk av blikket.

Er blikkpeking noe annet?

Blikkpeking har den samme funksjon som å peke med en finger; når man ønsker å rette en annens oppmerksomhet mot noe. Utvikling av denne ferdigheten kan være viktig for personer som ikke har andre måter å peke på. University College London (UCL) har utarbeidet en skala for klassifisering av blikkpeking i 5 nivåer. Den går fra nivå V hvor man observerer liten evne til å fikse blikket mot noe, til nivå I der en observerer veksling mellom fiksering av blikket mot en gjenstand for så å vende blikket mot et ansikt, og deretter vende blikket tilbake til gjenstanden.

Funksjonell bruk av øyestyring for kommunikasjon forutsetter at man har utviklet blikkpeking på nivå I. Nedenfor ligger en lenke til nedlasting av skalaen:

<https://www.ucl.ac.uk/gaze/eye-pointing-classification>

Hvem passer øyestyring for?

Personer med behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) som ikke kan eller har store utfordringer med å betjene hjelpemiddelet med å trykke på en skjerm eller bryter.

Viktig å vite når øyestyring vurderes

Mange mulige kandidater for øyestyring av kommunikasjonshjelpemidler kan ha visuelle og/eller øyemotoriske problemer. Noen har også utfordringer knyttet til forståelse og grunnleggende kommunikative ferdigheter.

Det er viktig å undersøke synsfunksjonen før en eventuell utprøving av et øyestyrt kommunikasjonshjelpemiddel. Utfylling av sjekklisten nedenfor kan gi en pekepinn om veien videre. Ved tvil om forutsetningene er til stede, kan man ta kontakt med PPT i kommunen, som kan henvise til en tverrfaglig synsfunksjonsutredning ved Statped:

<http://www.statped.no/soknad-om-tjenester/Soknad/>

Målet er så tidlig som mulig å etablere en hensiktsmessig måte å kommunisere på, basert på personens forutsetninger. Utprøving av kommunikasjonshjelpemidler gjøres i samarbeid med NAV Hjelpemiddelsentral.

Sjekkliste:

Vi anbefaler at nærpå personer sammen med brukeren går i gjennom vedlagte sjekkliste.

Framgangsmåte

Presis og stabil øyestyring stiller store krav til forhold som hodekontroll, synsskarphet og øyemotorikk. Det er derfor viktig at det gjøres en grundig undersøkelse av om disse forutsetningene er til stede før slikt utstyr prøves ut.

I det følgende beskrives nærmere hvilke overveielser og undersøkelser som må gjøres, samt videre saksgang dersom en slik betjeningsløsning vurderes. Sjekklisten under kan fylles ut av nærpå personer. NAV Hjelpemiddelsentral, Habilteringstjenesten og Statped kan også være viktige støttespillere i denne prosessen. De har ulike roller og besitter ulike kompetanse. Sjekklisten inneholder 7 områder som bør undersøkes nærmere når øyestyring vurderes. Det dreier seg om bruk av synet, men også grunnleggende forhold rundt oppmerksomhet og kommunikasjon.

Sjekkliste for vurdering av muligheter for øyestyring

Navn: _____ Dato: _____ Utfylt av: _____

Kryss av for ja/nei/vet ikke og noter utfyllende opplysninger. Undersøk dersom du er usikker på svaret.

1	Blikkontakt og delt oppmerksomhet	Ja	Nei	Vet ikke
A	Ser personen mot nærpersoners ansikt og holder blikket?			
B	Ser personen vekselvis på noe som interesserer og på nærpersonen?			
Kommentar:				
	Synsoppmerksomhet	Ja	Nei	Vet ikke
A	Ser personen mot noe med interesse?			
B	Kan personen f.eks se på TV/skjerm og lytte til lyden samtidig?			
C	Kan personen forbli fokusert, selv om det skjer mye rundt ham/henne, for eksempel at andre snakker sammen, TV/musikk står på, personer går inn og ut osv?			
Kommentar:				
3	Blikkpeking	Ja	Nei	Vet ikke
A	Retter personen blikket mot gjenstander, personer eller symboler for å kommunisere?			
Kommentar:				
4	Øyemotorisk funksjon / Fiksering	Ja	Nei	Vet ikke
A	Ser personen mot noe spesifikt over tid?			
Utfyllende opplysninger: Omtrent hvor lenge kan personen se på samme gjenstand/sted?				
4	Øyemotorisk funksjon / Følgebevegelser	Ja	Nei	Vet ikke
b	Kan personen følge en gjenstand/et ansikt med øynene uten å bevege hodet?			
c	Klarer personen å bevege øynene for å se på en gjenstand som beveges rolig fra side til side, opp og ned og på skrå?			
Kommentar:				

4	Øyemotorisk funksjon / Flyttebevegelse	Ja	Nei	Vet ikke
d	Klarer personen å fokusere og så flytte blikket (uten hodebevegelser) mellom gjenstander og personer?			
Kommentar: 				

5	Gjenkjenning	Ja	Nei	Vet ikke
a	Gjenkjenner personen andre mennesker uten lyd/stemme?			
b	Kjenner personen igjen gjenstander fra dagliglivet?			
c	Kjenner personen igjen fotografier av kjente gjenstander i dagliglivet?			
d	Ser personen ut til å forstå symboler?			
Kommentar: 				

6	Bekreftelse og ja/nei svar	Ja	Nei	Vet ikke
a	Kan personen bekrefte et valg (ved presentasjon av alternativer)?			
b	Er personen i stand til å uttrykke entydige ja-svar?			
c	Er personen i stand til å uttrykke entydige nei-svar?			

Utfyllende opplysninger:

På hvilken måte uttrykkes ja og nei?

Gi eksempler på aktuelle ja/nei spørsmål:

Kommentar:

7	Koordinering av syn og motorikk	Ja	Nei	Vet ikke
a	Kan personen utføre en viljestyrt og målrettet bevegelse med noen del av kroppen, f.eks. arm, hånd, finger, ben, fot, hode?			

Utfyllende opplysninger:

Gi eksempler på slike målrettede bevegelser.

Listen kan gi bevissthet om viktige forutsetninger som bør sjekkes ut og kan være et fornuftig sted og starte dersom øyestyring vurderes. Det vil også gi verdifull informasjon i møtet med aktuelle etater å henvende seg til. NAV Hjelpemiddelsentral, Habiliteringstjenesten og Statped kan være aktuelle instanser. Nedenfor følger en kort beskrivelse av disse kan bidra med:

Bistand fra Statped

Statped er den statlige spesialpedagogiske tjenesten for kommuner og fylkeskommuner. Deres mandat er knyttet til å sikre god og tilpasset opplæring for personer som har behov for bistand ut over det man kan forvente fra det lokale hjelpeapparatet (PPT/kommunen). Statped tilbyr kompetanseheving i barnehager og skoler og bistand i enkeltsaker. Deres viktigste samarbeidspartner er pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT). Det betyr at det er PPT som ber om tjenester. Statped gir tjenester innen seks fagområder; Syn, sammensatte lærevansker, språk og tale, ervervet hjerneskade, hørsel, kombinerte syns- og hørselstap og døvblindhet.

Statped tilstreber en flerfaglig og tverretattlig tilnærming i sitt saksarbeid.

Innen fagområdet ASK tilbys følgende tjenester:

- Tverrfaglig synsundersøkelse, noe som for eksempel kan være nødvendig når en kommunikasjonsløsning med øyestyring vurderes (Statped sørøst)
- Utredning for å finne fram til egnede kommunikasjonsløsninger for den enkelte, på områder som syn, hørsel, motorikk, språk og kognisjon
- Rådgivning rundt implementering av valgte kommunikasjonsløsning
- Veiledning knyttet til pedagogisk tilrettelegging for personer med behov for ASK i barnehage og skole

Henvvisningsskjema finnes på <http://www.statped.no/soknad-om-tjenester/Soknad/>

Statped kan også tilby inntil 2 timers konsultasjoner åpent for alle, uten henvisning fra PPT, ved behov for drøfting av en problemstilling.

Bistand fra HABU

Barnehabiliteringstjenestene (HABU) er for barn med en medfødt eller tidlig ervervet nevrologisk sykdom eller skade og som er i behov av tverrfaglig oppfølging. Habilitering omfatter den totale livssituasjonen til barnet, setter barnets behov og forutsetninger i fokus, og er livsløpsorientert. HABU skal bidra til diagnostikk, funksjonsutredning, behandling og igangsetting av ulike tiltak.

Mange barn med sammensatt problematikk følges av HABU gjennom hele oppveksten, noe som innebærer at mange av de barna der det er aktuelt å søke om utprøving av øyestyring allerede vil være kjent med HABU og få oppfølging derfra.

I henhold til prioriteringsveilederen for habilitering av barn og unge i spesialisthelsetjenesten er omfattende kommunikasjons- og språkvansker i målgruppen et av områdene HABU skal følge opp. Det å vurdere om barnet bør søkes til en utprøving av øyestyring kan derfor inngå som en del av HABU's arbeid.

Både kommunene og spesialisthelsetjenesten yter tilbud innen habilitering. Kommunene har det helhetlige ansvaret for oppfølgingen, og skal henvise til spesialisthelsetjenesten når det er behov for tilbud som er mer spesialisert enn det kommunen kan tilby (helsenorge.no/nasjonal veileder om Rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator). Det å søke NAV hjelpemiddelsentralen, samt det å utvikle kommunikasjonsmateriell vil derfor være en kommunal oppgave. Det å søke om tjenester fra Statped er det Pedagogisk-psykologisk tjeneste som gjør.

Om det er behov for å henvise et barn til barnehabiliteringen kan fastlegen sende en henvisning. Henvisningsskjema finnes på hjemmesidene til sykehusforetakene, se eksempelvis:

<https://oslo-universitetssykehus.no/avdelinger/barne-og-ungdomsklinikken/barneavdeling-for-nevrofag/seksjon-for-nevrohabilitering-barn-ullevaal#informasjon-om-henvisning>

Utprøving ved NAV Hjelpemiddelsentral

Det finnes flere ulike øyestyringssystemer og det er viktig å finne fram til det som fungerer best. Hjelpemiddelsentralen har til enhver tid oversikt over hvilke hjelpemidler som gis via folketrygden, og kan bistå med å finne ut hvilke hjelpemidler som er mest hensiktsmessig for den enkelte bruker.

Det finnes flere ulike øyestyringssystem som vil fungere ulikt fra person til person. Hjelpemiddelsentralen har til enhver tid oversikt over hvilke hjelpemidler som kan gis i utlån via folketrygden, og kan bistå med å finne ut hvilke hjelpemidler som er mest hensiktsmessig for bruker.

NAV Hjelpemiddelsentral kan kontaktes ved behov for opplæring i teknisk bruk av hjelpemiddelet. Det arrangeres kurs i relevante programvarer. Videre oppfølging og tilpasning av innhold er et kommunalt ansvar.